

АКТУАЛНО ИЗСЛЕДВАНЕ ВЪРХУ ЗНАНИЕТО КАТО ИКОНОМИЧЕСКИ РЕСУРС

В монографията¹ на проф. д-р ик. н. Росица Чобанова - ръководител, проф. д-р Александър Тасев, доц. д-р Аделина Миланова и доц. д-р Павлинка Найденова от Института за икономически изследвания при БАН са представени резултатите от научноизследователски проект.

Като се основават на предишни изследвания, установили трайна тенденция към намаляване на търсенето и предлагането на нови научни знания в националната икономика (Chobanova, R. *Innovativeness of a national economy*. Lambert Academic Publishing, 2011) авторите аргументират тезата, че знанието е икономически ресурс, който у нас е силно подценен и че няма ясна концепция за използването му в българската икономика. Във връзка с това поставената цел е да се изясни икономическото значение на знанията, да се оцени въздействието на използването им върху фирмите в България и да се посочат мерки за развитието на икономиката чрез използването им като икономически ресурс.

В структурно отношение монографията е разработена в две части.

В *първата* (проф. Р. Чобанова) са идентифицирани методологическите проб-леми за оценка на знанието като икономически ресурс и е характеризирано състоянието на българската икономика от гледна точка на използването на нови знания. Възприето е определението, че „знанието по своята същност представлява проверен от обществено-икономическата практика резултат от процеса на познание на материалните и духовни процеси и явления“ и че неговото създаване, предаване, усвояване и използване имат своите особености. Стига се до извода, че знанията винаги са представлявали икономически ресурс, но невинаги е осъзнавано тяхното значение и спецификите при използването им.

Направено е обобщение, че емпиричните икономически изследвания в областта на науката, технологиите и иновациите нарастват бързо, като през годините про-менят своите задачи и обхват, но винаги отразяват превръщането на знанията в благо. По-важните проблеми, които се дискутират в предшестващите десетилетия, са следните: През 60-те години основният въпрос, който се поставя, е за характера на въздействието на научните и технологичните изследвания и иновациите върху икономическия растеж. През 70-те години се дискутира предимно същността на иновациите и връзката между науката и технологиите. През 80-те предмет на обсъждания са неопределимостта на иновационния

---

¹ Росица Чобанова, Александър Тасев, Аделина Миланова, Павлинка Найденова. Знанието като икономически ресурс. С.: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2013, 181 с.

процес и диверсификацията на институциите, които имат роля за осъществяването му. През 90-те години основен проблем са иновациите във фирмите и другите организации заедно с по-нататъшното развитие на разбирането на значението на науката от икономическа гледна точка. През новия век се поставя проблемът за мултидисциплинарния подход при изследване на връзката между иновации и икономическото развитие, иновации и обществен прогрес, както и за необходимостта от преосмисляне на ролята на институционалните структури, които оказват въздействие за ускоряване на иновационния процес.

Постигнатите през разглеждания период резултати са обобщени в следните твърдения: технологичната промяна е най-важният фактор за икономическия растеж; иновационната активност, оценена чрез изследователската и развойната дейности и чрез патентната активност, е тясно свързана с равнището на производството и доходите в националната икономика; увеличението на изследователската и развойната дейност е тясно свързано с повишаването на производителността на труда във фирмите; най-бързо развиващите се индустрии в световната икономика и фирмите с най-бързо увеличаващ се обем на световната търговия са технологично-интензивните; нарастването на дяловете в обема на световната търговия са свързани с повишаване на иновационната активност в съответните сектори.

Освен това се аргументира, че чисто макробазираните анализи на растежа не са достатъчни за обяснение на неговите източници и механизми. Сред резултатите от изследванията на микроикономическия феномен, който решително допринася за макроикономическото развитие, са: съществуват различни механизми на създаване и дифузия на иновациите; хетерогенността на агентите (участниците в процеса на осъществяване на иновациите) е важен елемент на повишаването на иновативността; процесите на пазарно селектиране, на вътрешната организация на фирмите и организационните рутини стават елементи на обновителния процес.

Приведени са доказателства, че за фирмите нараства значението на знанието и на човешкия капитал, на възвръщаемостта, както и на извървения път на развитие, на разнообразието на пътищата и механизмите за осъществяване на икономически растеж, ролята на времето и важността на историята на бизнеса, на коеволюцията на технологията и институциите в икономиката. С други думи, микроикономическите анализи стават решаващи за разбиране на източника на икономическото развитие. За повишаването на иновационната активност на фирмите все по-голямо значение придобиват мрежите, в които те си взаимодействат в процеса на обновяването им. В този аспект пазарните механизми се оказват недостатъчни за осъществяване на съвременно икономическо развитие. Във връзка с това

се посочва, че възниква необходимостта от допълването им с нов механизъм, изразяващ се във взаимното съгласуване на мрежите, т.е. на всички видове взаимоотношения между отделни лица, организации и т.н., освен тези на пазарната размяна и употребата на власт.

Определени са теоретичните източници за осмисляне на формирането на концепция за развитие на националната икономика, основано на знания. Според проф. Чобанова изходни предпоставки за това разбиране са идеите на Шумпетер, Даниел Бел, Питър Дракър, Майкъл Портьър, както и изследванията на Ив. Ангелов, Ив. Илиев, Ат. Леонидов, Ст. Савов и др.

Особено внимание е отделено на групирането на концепциите за развитието на българската икономика от гледна точка на отчитане на значението на знанието като икономически ресурс. Направен е изводът, че наличието и характеристиките на концепциите за създаване, усвояване и използване на нови знания са свързани и зависят от стратегията и етапите на развитие на икономиката. Представена е и авторова идея за концепция за развитие на икономика на знанието.

Във връзка с оценката на знанията като ресурс за развитие са анализирани съществуващите методологии, които биха могли да се използват, като са посочени плюсовете и минусите на всяка от тях. Обобщени са постиженията на статистиката в стогодишния ѝ опит в изучаване на знанията като неин обект.

Изследването във *втората част* е насочено: първо, към оценка на мястото и ролята на знанието като икономически ресурс в българската икономика, както и на връзката между производителността на труда, износа и разходите за НИРД; второ, към характеристика на влиянието на организационната култура за проявлението на знанието като икономически ресурс и трето, към определяне на ролята на индустриалната собственост за развитието на българските фирми

Връзката между производителността на труда, износа и разходите за НИРД в българската икономика е анализирана от проф. Ал. Тасев. Авторът търси отговор на въпросите доколко българската икономика има необходимата степен на готовност за прилагане на нови знания и доколко разходите за НИРД и образование са от съществено значение за икономическия растеж. За тази цел е проследена връзката между производителността на труда, износа и разходите за НИРД и структурния им принос в създаването на БВП, като е изследван периодът 2002-2008 г. Използвани са два критерия за определяне приоритетите за развитие на икономиката на знанието: първият, че новите знания имат най-голям принос за икономическия растеж, и вторият, че те формират абсолютни и относителни сравнителни конкурентни предимства в международната търговия. При анализа на ефективността на експортната структура на българската икономика е използван и критерият дял на

високотехнологичните производства с висока добавена стойност в стоковата структура.

Направеният анализ показва, че през периода 1986-1990 г. експортната структура на българската икономика е високоефективна - 72% от износа са на стоки с голяма добавена стойност. След 1990 г. се отбелязва отчетлива тенденция към намаляване на ефективността ѝ, като в износа преобладават производства с ниска добавена стойности и респ. ниско ниво на използване на нови знания. Това дава основание да се направи изводът, че в българската икономика не съществува пряка връзка между износа, производителността на труда, разходите за НИРД и ръста на БВП. Освен това факторът нови знания не присъства и в ръста на БВП и българската икономика не е достигнала нивото на потребител на нови знания.

Проф. Тасев смята, че пътят на България е изграждане на икономиката на знанието, като за тази цел е необходимо мащабно инвестиране в производства с висока добавена стойност в резултат от използване на нови знания.

Доц. А. Миланова анализира обвързаността на организационната култура и иновативността в българската фирмена култура. Вниманието ѝ е насочено към културата на производството и културата на използването на знания и съществувашите методики за изследване. Според авторката процесът на управление на знанието е свързан както с неговото създаване, съхранение, трансфер и приложение, така и с организационната култура.

Категорията „управление на знанието“ се идентифицира с категорията „стратегия на знанието“, като целта на компаниите е чрез разработване на подобна стратегия да се провежда ефективно управление на знанието като ресурс. Това управление се свързва с основните типове знание – ключово, напреднало и иновативно, като последното дава възможност за заемане на лидерски позиции. Изследването на степента на необходимост от знание показва, че най-силно е проявлението на ключовото знание, средно на напредналото и най-слабо на иновативното.

Анализът показва, че в българските фирми се забелязва слаба степен на развитие на културата на предлагане на нови знания и бизнес-зрелостта им не е достатъчна и не е в състояние да генерира иновационни нагласи. Доц. Миланова стига до заключението, че за успешното развитие на българската икономика е необходимо преосмислянето на предпоставките и условията за развитието на организационната култура в нов формат.

Проблемите на индустриалната собственост и развитието на българските фирми са предмет на изследване от доц. П. Найденова. Във връзка с бизнес-оценката на обектите и прилагането на правата върху

индустриалната собственост авторката използва анкетно проучване сред 50 патентни специалисти и 100 фирми по проблемите на индустриалната собственост. Изводите от него показват, че „системата на индустриална собственост у нас не съответства и не подкрепя развитието на конкурентна икономическа среда” и изключителните права върху обектите на индустриална собственост все още не се използват адекватно. Стига се до заключението, че в България няма традиции и интерес към патентоване на национални технологични продукти и патентната активност все още не е достигнала равнищата от 70-те и 80-те години на миналия век. След анализ на показателя „условна цена на един патент”, получен чрез съпоставяне на разходите за НИРД с броя на патентите, се прави изводът, че е налице ниска патентна ефективност на инвестициите в НИРД. Проследени са тенденциите в патентоването в нашата страна и трансферът на технологични продукти и техно-логичен пазар.

Авторката смята, че закрилата на българския индустриален дизайн е свързана с наложителни промени в нормативната уредба - в Закона за промишления дизайн, Закона за закрила на потребителя, Закона за авторското право и сродните права и др. Според доц. Найденова икономиката ни не се развива въз основа на иновации, изобретения, патенти, полезни модели и продукти на индустриал-ния дизайн и е налице „растеж без развитие и иновации”.

В монографията са поставени изключително важни въпроси, свързани със съвременното развитие на националната икономика. Дадените отговори и решения представляват интерес както за изследователите в областта на науката и иновациите, за специалистите в държавното управление и бизнеса, така и за преподавателите и студентите във висшите училища.

Доц. д-р Матю Матев